

İLK SOSYOLOG İBN-İ HALDUN VE BATI'YA DÜŞEN GÖLGESİ

Prof. Dr. Ensar Çetin

İLK SOSYOLOG İBN-İ HALDUN VE BATI'YA DÜŞEN GÖLGESİ

Prof. Dr. Ensar Çetin

Yayın No.: 4786
Beşeri Bilimler/Felsefe No.: 195
ISBN: 978-625-397-156-4
E-ISBN: 978-625-397-157-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti'ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulferm@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Çetin, Ensar.

İlk Sosyolog İbn-i Haldun ve Batı'ya Düşen Gölgesi / Ensar Çetin

1. Basım, XX + 166 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-397-156-4

E-ISBN: 978-625-397-157-1

1. İlk Sosyolog 2. İbn-i Haldun 3. Sosyoloji.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezhiz, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyoloji ve Erciyes Üniversitesi Felsefe bölümlerinde; yüksek lisans ve doktora eğitimini Marmara Üniversitesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalında tamamlayan Ensar Çetin, 2012 yılında Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Toplumsal Yapı ve Değişme Ana Bilim Dalına Yrd. Doç. Dr. olarak atanmıştır. Sosyoloji/gündelik hayat sosyolojisi alanında yaptığı akademik çalışmalarla 2015 yılında sosyoloji/ gündelik hayat sosyolojisi doçenti unvanı almış ve aynı yıl ÇAKÜ Sosyoloji Bölümü Toplumsal Yapı ve Değişme Ana Bilim Dalına Doçent olarak atanmıştır. 2018 yılında Hacı Bektaş Veli Üniversitesi için çalışmaya başlayan Çetin; 2021 yılında NEVÜ Sosyoloji Bölümü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Ana Bilim Dalına Profesör olarak atanmıştır. Hâlen burada görev yapmakta olan Çetin; gündelik hayat sosyoloji, çevre sosyolojisi, din sosyolojisi ve değişim sosyolojisi alanlarında akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

≈

“Işık Doğu’dan yükselir.”

≈

ÖN SÖZ

Kendi tarihimizi unutarak sosyolojinin Batılı bir bilim olduğuna inandık. İtalyanlar, Giambatista Vico'yu tarih felsefesi ve sosyolojinin kurucusu; Fransızlar, Jean-Jacques Rousseau, Montesquieu, Saint Simon, Auguste Comte veya Emile Durkheim'ı sosyolojinin kurucusu; Almanlar, Karl Marx veya Max Weber'i sosyolojinin kurucusu ilan ederke, biz sadece bunların hangisinin haklı olabileceğine odakladık ve sosyolojinin aslında bizim toplumumuzdan doğan bir bilim olduğunu görmedik.

Evet, bu konuda da ışık Doğ'u'dan yükselmiş ve sosyoloji Doğ'u'da, yani bizim toplumuzda, ortaya çıkmış bir bilimdir. Ne Doğ'u'da ne de Batı'da henüz sosyolojinin olmadığı bir dönemde (14. yüzyılda) yaşamış olan İbn-i Haldun; *Dünya Tarihi (el- İber)* isimli devasa eserinin birinci kitabı olan *Mukaddime*'de (*Başlangıç*) çok açık bir şekilde "umran biliminin (sosyolojinin)" inceleme konusunu tanımlamış, yöntemini belirlemiş, temel kavramlarını ortaya koymuş ve böylece bu yeni bilimin kurucusu olmuştur.

İbn-i Haldun, *Mukaddime*'nin girişinde kendi eseriyle ilgili şu ifadelerle yer vermektedir:

Tarihçilerin eserlerini gözden geçirip, dünü ve bugünü derinliğine incelemekle, zekânın gözünü gaflet ve uyku dalgınlığından uyandırdım. Bir müflis olduğum halde ilim sermayesine en güzel tarzda talip oldum, netice tarihe dair bir kitap meydana getirdim. Bu eserle, yetişen ve ortaya çıkan muhtelif nesillerin

hallerini örten perdeyi kaldırdım. Bu eserde, devletin ve umranın evveline ait illetleri ve sebepleri ortaya koydum. Bu çağlarda Mağrip'e umran kuran, o civarda bulunan bölgeleri ve şehirleri dolduran kavimlerin haberlerini, tarihlerini, onlar tarafından kurulan uzun ya da kısa ömürlü devletleri, onlardan önce mevcut olan hükümdarları ve yardımcılarını izah ettim (İbn-i Haldun, 2015: 160- 161).

Eserime her yönden bir düzen verdim, fazlalıklardan ayıkladım, âlimlerin ve aydınların anlayışına yaklaştırdım. Kitabı tertip edip bölümlere ayırırken alışılmışın dışında garip bir usul takip ettim, çeşitli yöntemler arasından, özgün bir yöntem icat ettim. Bu eserde umranın ve medenileşmenin hallerini, zati arzularından olmak üzere insan topluluklarına arız olan hususları açıkladım. Bu çalışmalar, olan şeylerin illet ve sebeplerini anlama konusunda sana faydalı olacak, devlet sahiplerinin ve hükümdarların, devlete açılan kapıdan nasıl girdiklerini sana tarif edecektir. Hatta bu sayede taklitten el çekerek, senden önceki ve sonraki nesillerin, hadiselerin durumlarına vakıf olacaksın. Eseri biri mukaddeme ve üç kitaptan tertip ettim (İbn-i Haldun, 2015: 161).

İbn-i Haldun'un sosyolojik düşüncüyü geliştirmede ne halefleri ne de selefleri olmuştur. Bu nedenle Cemil Meriç, "Anasız doğan çocuk" iltifatı, düşünce tarihinde tek esere yaraşır: Mukaddime'ye" (Meriç, 1998: 158) ifadesini kullanarak bu gerçeğe dikkat çekmiştir. Bu gerçeği dile getiren bir başka isim de Mehmet Aydın'dır. Aydın, İbn-i Haldun'la ilgili bir soruya; Orta Çağ denilen tarihte ne Doğu'da ne de Batı'da sosyoloji yoktur. Bunun tek istisnası İbn-i Haldun'dur. İslam dünyasında "bedavet" ve "hadaret" çe-

kişmelerinin yaşandığı ve çeşitli devletlerin ihtidasıyla ortaya çıkan bir anarşinin hüküm sürdüğü sırada İbn-i Haldun gibi bir dâhinin tarihte ilk sosyoloji teorisini kurması ve toplumsal bakışını “bedavet ve hadaret olarak tasnif etmesi son derece önemli bir olaydır. İbn-i Haldun ismi her zaman saygıyla anılmıştır, ancak, İslam âlemi maalesef İbn-i Halduncular yetiştirememiş, bir okul oluşturamamıştır. (Aydın, 2008: 74) cevabını vermiştir.

Cemil Meriç ise 1981 yılında verdiği bir mülakatta; “İbn- Rüş, İbn-i Sina, el- Biruni ve İbn-i Haldun’un büyük düşünce fatihleri olduğunu belirtmiştir (Meriç, 2008: 121). Sabri Ülgener ve Fahri Fındıkoğlu’na göre de “İbn-i Haldun, felsefe ve ictimaiyat (sosyoloji) tarihinin kaydettiği nadir mütefekkirlerden biridir” (Ülken & Fındıkoğlu, 1940: 59).

George Ritzer ise ilk basımı 2000 yılında gerçekleşen *Klasik Sosyoloji Teorileri* isimli meşhur eserinde İbn-i Haldun’a ilk sırada yer vermiş ve İbn-i Haldun’un 1406 yılında vefat ettiğinde çağdaş sosyoloji ile benzer birçok fikri içeren eserler bıraktığını dile getirmiştir. Ritzer’e göre, genelde tüm araştırmacılar, özelde ise İslam araştırmacıları İbn-i Haldun’un eserini yeniden keşfettikçe, onun eserinin büyük bir tarihsel öneme sahip olduğu görülebilecektir (Ritzer, 2014: 6). Bu eserin kaleme alınmasında Ritzer’in dikkat çektiği bu düşünce etkili olmuştur.

Eser, başlıca iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İbn-i Haldun’un *Mukaddime* isimli eserinde yer alan sosyal bilim yöntemi, toplumsal dayanışma teorisi (asabiye), toplumsal yapı teorisi (bedevi- hadari toplum), toplumsal değişme teorisi (tavırlar nazariyesi), sosyoloji (umran bilimi) ve sosyoloji alt disiplinlerine (siya-

set sosyolojisi, iktisat sosyolojisi, çevre sosyolojisi, din sosyolojisi, beslenme sosyolojisi, müzik sosyolojisi) yaptığı katkılar incelenmiştir. İkinci bölümde ise modern dönemde yaşamış birçok Batılı sosyal bilimcinin toplum üzerine dile getirdiği görüşlerinin önemli bir kısmının İbn-i Haldun'un 14. yüzyılda ortaya koyduğu toplum ile ilgili görüşlerine çok büyük oranda benzediği ve hatta bu görüşlerin bazı noktalarda İbn-i Haldun'un görüşlerinin bir tekrarı olduğu, örneklerle ortaya konulmuştur.

Ensar Çetin

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
KISALTMALAR	xv
İBN-İ HALDUN'UN KISA ÖZ GEÇMİŞİ.....	xvii
MUKADDİME'DE GEÇEN TEMEL KAVRAMLAR	xix
1. BÖLÜM	
MUKADDİME'DE SOSYOLOJİ	1
1.1. <i>MUKADDİME'DE SOSYAL BİLİM YÖNTEMİ</i>	1
1.1.1. İbn-i Haldun'un Sosyal Bilim Yöntemi ile İlgili <i>Mukaddime'de Yer Alan Görüşleri</i>	4
1.2. <i>MUKADDİME'DE SOSYOLOJİ/ UMRAN BİLİMİ</i>	10
1.2.1. İbn-i Haldun'un Umran Bilimi (Sosyoloji) ile İlgili <i>Mukaddime'de Yer Alan Görüşleri</i>	12
1.3. <i>MUKADDİME'DE TOPLUMSAL DAYANIŞMA TEORİSİ/ ASABİYE TEORİSİ</i>	14
1.3.1. İbn-i Haldun'un Umran Bilimi (Sosyoloji) ile İlgili <i>Mukaddime'de Yer Alan Görüşleri</i>	17
1.4. <i>MUKADDİME'DE TOPLUMSAL YAPI TEORİSİ/ BEDEVİ- HADARİ TOPLUM</i>	24
1.4.1. İbn-i Haldun'un Toplumsal Yapı Teorisi/ Bedevi- Hadari Toplum ile İlgili <i>Mukaddime'de Yer Alan Görüşleri</i>	27
1.5. <i>MUKADDİME'DE TOPLUMSAL DEĞİŞME TEORİSİ/ TAVIRLAR NAZARİYESİ</i>	31

1.5.1. İbn-i Haldun'un Toplumsal Değişme Teorisi/ Tavırlar Nazariyesi ile İlgili <i>Mukaddime'</i> de Yer Alan Görüşleri	35
1.6. <i>MUKADDİME'</i> DE SİYASET SOSYOLOJİSİ	45
1.6.1. İbn-i Haldun'un Siyaset Sosyolojisi ile İlgili <i>Mukaddime'</i> de Yer Alan Görüşleri	48
1.7. <i>MUKADDİME'</i> DE İKTİSAT SOSYOLOJİSİ	76
1.7.1. İbn-i Haldun'un İktisat Sosyolojisi ile İlgili <i>Mukaddime'</i> de Yer Alan Görüşleri	80
1.8. <i>MUKADDİME'</i> DE ÇEVRE SOSYOLOJİSİ	83
1.8.1. İbn-i Haldun'un Çevre Sosyolojisi ile İlgili <i>Mukaddime'</i> de Yer Alan Görüşleri	85
1.9. <i>MUKADDİME'</i> DE DİN SOSYOLOJİSİ	97
1.9.1. İbn-i Haldun'un Din Sosyolojisi ile İlgili <i>Mukaddime'</i> de Yer Alan Görüşleri	99
1.10. <i>MUKADDİME'</i> DE BESLENME SOSYOLOJİSİ	103
1.10.1. İbn-i Haldun'un Beslenme Sosyolojisi ile İlgili <i>Mukaddime'</i> de Yer Alan Görüşleri	105
1.11. <i>MUKADDİME'</i> DE MÜZİK SOSYOLOJİSİ	107
1.11.1. İbn-i Haldun'un Müzik Sosyolojisi ile İlgili <i>Mukaddime'</i> de Yer Alan Görüşleri	107

2. BÖLÜM

İBN-İ HALDUN'UN BATI'YA DÜŞEN GÖLGESİ	109
2.1. NICCOLÒ MACHIAVELLI (1469- 1527)	111
2.2. GIAMBATTISTA VICO (1668- 1744)	119
2.3. MONTESQUIEU (1689- 1755)	127
2.4. JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712-1778)	138
2.5. SAINT SIMON (1798-1857)	142

2.5. AUGUSTE COMTE (1798-1857)	147
2.6. KARL MARX (1818- 1883)	149
2.7. EMILE DURKHEIM (1858- 1917)	151
SONUÇ	157
KAYNAKÇA	161
DİZİN.....	163